

[Nummer 12]

Van Pekelharing en Piero naar Pierlala

Tijdens de gezegende jaren die volgden op de grote vrede van 1660 komen te Brugge regelmatig vreemde toneelgezelschappen spelen op de Halle. In 1663 zijn het de Franse komedianten van de prins van Condé. In november en december 1664 ‘waeren alhier tot Brugge de nederduytsche commedianten met den ouden pekelharingh op de halle’. Zo schreef de Brugse patriciër Jacques Inbona in zijn dagboek. (Biekorf 1958, 34).

De verschijning van de Hollandse theatergek op de Vlaamse planken verdient wel enige aandacht. Voor zover we weten heeft Vlaanderen geen eigen paljasfiguur aan het toneel geschonken. Een bewijs te meer van de inzinking van onze cultuur na de scheuring van Noord en Zuid. De Pekelharingfiguur uit het Noorden kon hier echter geen voet vatten, de invasie uit het Zuiden was te sterk met figuren als Pierrot, Paillasse en Polichinelle, die in onze volkstaal zijn doorgedrongen.

Pekelharing zelf was nog maar een twintigtal jaren op het Amsterdamse toneel ingeburgerd toen hij in 1664 te Brugge verscheen. De potsenmaker van die naam is waarschijnlijk een creatie van Engelse toneelgroepen die het vasteland bereisden; hij verschijnt voor het eerst in de ‘Engelische Comedien und Tragedien... sampt dem Pickelhering’ in

een druk van 1620. Pickelhering was een komisch type en de voornaamste speler in een reeks 'Pickelherings-spiele'. Dit genre werd in Holland nagevolgd door Jan Zoet in zijn klucht 'Jochem-Jool, ofte Jalourschen-Pekelharingh' (1637) en in de zingende klucht 'Pekelharing in de kist', door Isaak Vos in 1648 uit het Duits vertaald⁽¹⁾.

De magere Pekelharing trad, boven de rivieren, in de plaats van *Hans Wurst*, de onbeholpen dikzak uit het Duitse vastenavondspel, die de nar en potsenmaker in een kluchtspel van 1573 geworden was en op de planken in Holland vaste voet had gekregen⁽²⁾. In het Zuiden was de Duitse Hanswurst niet doorgedrongen. Pekelharing zag zijn figuur als 'de witbemeelde Pekelharing' - een soort *Jean Farine* - op succesvolle wijze uitgebeeld o.m. te Leiden door de nar van de plaatselijke rederijderskamer⁽³⁾.

Onze Brugse dagboekschrijver spreekt van 'nederduytsche commedianten (die met den *ouden* pekelharingh' speelden op de Halle. Die nederduitsers waren hier blijkbaar 'nederlanders uit het Noorden'. Wat echter de *oude* Pekelharing moet betekenen is niet duidelijk. Had Inbona andere, nieuwe Pekelharing-stukken te Brugge zien opvoeren vóór 1664? of kende hij reeds andere clown-figuren uit het reizend toneel? In zijn dagboek is niets meer daarover te vinden.

Waarom is Pekelharing in Vlaanderen geen populaire figuur geworden, zoals zijn tijdgenoot *Piero*? Want Piero leeft immer nog bij ons. Als de held in het Gentse poppenspel, doch vooral als spreekwoordelijke figuur in de volkstaal, zoals blijkt uit de talrijke zegswijzen die hier onlangs (Biekorf 1962, 254) werden medegedeeld.

De Bo (1873) beschrijft Piero als 'een soort hansworst die, op de landkermessen, met Paljas en Harlekijn, het volk vergeestigt; hij heeft gemeenlijk eene wijde groote vest aan met groote knopen, en is altijd de uil van 't spel'. In die beschrijving heeft De Bo de bekende *Pierrot* voor ogen, de maskaradefiguur die zich uit de oude grappenmaker van het Franse toneel ontwikkeld heeft. Pierrot is reeds een personage in een stuk (Don Juan) van Molière in 1665 en is, onsterfelijk, zijn weg gegaan op het toneel tot heden toe

- (1) J.A. Worp, Geschiedenis van het drama en van het toneel in Nederland II 6 (Groningen 1908). WNT XII-1, 992 (s.v. Pekelharing). De klucht van Izaak Vos werd achtmaal herdrukt.
- (2) Kluge-Mitzka Etym. Wtb. s.v. Hanswurst. WNT V 2117.
- (3) J. Ter Gouw, De Volksvermaken 452 (Haarlem 1871).

(Petrouchka van Stravinsky). Met een succes dat kunstenaars als Daumier, Gavarni en Picasso heeft geïnspireerd⁽⁴⁾.

De vraag is echter of onze Piero wel direct van de Franse Pierrot afstamt? Immers *Piero* was reeds in 1613 in de rederijwereld van Leiden bekend. Niet alleen de Leidse kamernar, Cornelisz van der Morsch, diende zich aan als 'Gerechts Bood' van mijn Stad, en Rederijkers Sot: ...'k Ben Piero', doch ook twee antwoorden op de uitgeschreven prijsvraag gewagen van Piero⁽⁵⁾. En 1613 ligt een heel eind vóór het eerste bekende optreden van Pierrot op het Franse toneel. Het is best mogelijk dat de Leidse Piero parallel met de Franse Pierrot ontleend werd aan de Pedrolino-figuur van de Italiaanse Commedia dell' Arte. En Pedrolino, de grappige knecht, verschijnt reeds omstreeks 1547 in dit Italiaanse genre⁽⁶⁾.

Niet alle vrienden en magen van Pekelharing en Piero moeten hier nu aan de beurt komen, de litanie zou te lang worden. En, eigenaardig genoeg, het zou er als een soort Pee-litanie uit zien in allerlei talen met *Paljas* (pias, pojas; uit fr. paillasse), *Poesjenel* (posternel; uit fr. polichinelle > it. pulcinella, punchinello, waaruit de eng. Punch), Jan *Potage* en Jack *Pudding*. Maar onze Pierlala vraagt en krijgt een extra vermelding.

Pierlala heeft zijn weg gemaakt niet op het toneel doch in het volkslied. Hij heeft het ver gebracht op de vliegende bladen van de marktzangers, bereikte zijn sterjaren in onze zanglustige Patriottentijd, en bleef gedurende heel de vorige eeuw opduiken in lied en almanak, in week- en kiesbladen, als een schalkse frondeur, een vrij- en vranke zegger en zanger op de bestendige kermis van onze politieke of sociale spanningen. Want Pierlala leeft en herleeft om iedereen, liefst op rijm, zijn zaligheid te zeggen. En het meest nog om strofen van agressie of verzet met een paar stoute woordjes te bezegelen. En eigen aan die zingende Uilenspiegel is, dat hij telkens in de kist geraakt en er altijd weer uit verrijst. Pierlala is door niets en niemand te pakken, hij is onsterfelijk.

De avonturen van Pierlala werden bezongen in een lied dat reeds gedurende de eeuw van Vader Cats in Holland populair was, vooral door het refrein: 'Pierlala lei in de

(4) Laffont-Bompiani, Diet. des personnages littéraires et dramatiques 502 (Parijs 1960). A. Pugin, Diet. du théâtre 599-601 (Parijs 1885).

(5) WNT XII-1, 1574. - Bibliotheca Belgica le série, t. 2, B 122.

(6) Laffont-Bompiani a.w. 501-502. - Bloch-von Wartburg, Diet. Etym. s.v. pierrot.

kist - al met zijn biljetjes bloot' (Amsterdam, omstreeks 1700)⁽⁷⁾. Toen kwam de expansie van de deftigheid in het Noorden, en Pierlala zocht en vond het vaderland van zijn hart in ons Oostenrijkse Zuiden waar het markt- en karnavallied van puriteinse controle vrij bleef. Te Antwerpen vond hij goed onthaal, doch zijn domicilie had en behield hij zeker te Gent tot in het begin van onze eeuw. Hij was de ware Gentse spotgeest. Na ieder carnaval werd hij begraven - lijk het hespebeen! - om bij het volgend carnaval weer uit zijn kist te komen en met scherpe tong mensen en dingen af te kammen⁽⁸⁾. In 1932 heeft R. Vankenhove de stem (melodie) opgetekend van het Gentse refrein dat bij de wisselingen van het lied meestal onveranderd bleef:

Als Pierlala in 't kistje lag
met zijn twee bilkens bloot,
en iedereen wist en zag
dat Pierlala was dood,
de klokken luidden bim-bom-bom,
maar Pierlala kwam wederom.
'k Ben hier zei Pierlala sasa!
'k Ben hier zei Pierlala.

Op Gent als hoofdkwartier van Pierlala wijst nog het volgende.

Op de vergadering van 24 januari 1793 van de Brugse Jacobijnenclub werden door 'den borger Joseph van Huele... voorengelezen 21 motien gedaen tot Gend door den borger Pier-la-la, nu kortelings verzezen, die zeer zyn toegejuygd geweest'⁽⁹⁾.

Pierlala verrijst als Patriot in 1790, als Jacobijn in 1793, als Orangist te Gent in 1839 in het liedboek *De Dulle Griete* van Pieter Lebrocqy. In 1857 leent Pierlala zijn naam aan het Gentse kiesblad dat, bij de gemeenteverkiezingen, het blad (Baes Kimpe) van de tegenpartij hard te lijf gaat. Doch ook de Brusselse pers werd in 1871 tijdelijk verrijkt met een vooruitstrevend weekblad *Pierlala*⁽¹⁰⁾

De lange en broodmagere figuur van het volkslied heeft het zover gebracht dat hij in de volkstaal een begrip geworden is: 'Heure man is ne pierlala' (kluchtig en ongegeneerd mens)⁽¹¹⁾. En 'Pierlala 'n is nog niet dood', zo

(7) WNT XII-1, 1573.

(8) R. Vankenhove-A. Lepage, *Het volksleven in het straatlied 9* (Gent 1932). Vgl. H. Stalpaert, *Repertorium van volksliederen op vliegende bladen*, in *Volkskunde* 1961, 126 (met bibliografie). Zie ook *Lievrouw-Coopman*, *Gents Wdb.* 1073.

(9) *Vaderlands Nieuws-Blad* (Brugge), nr. 12 (blz. 100 van de verzameling).

(10) F. De Potter, *Vlaamsche Bibliographie* 753, 769. Vgl. *Bibliographie Gantoise* V 320.

(11) Is. Teirlinck, *Zuidoostvl. Idioticon* s.v. pierlala.

besluit men om te zeggen: ge moogt nog van alles verwachten (nieuwe verrassingen). Ook als sprekende persoon in zeispreuken duikt de held in Frans-Vlaanderen eenmaal op: ‘De kap maakt den zot niet, zei Pierlala, en hij droeg een hoed met belletjes’. (Biekorf 1933, 87).

Pierlala veroverde zelfs een plaats op het uithangbord van herbergen. De baas uit *De Pierlala* ergens in Vlaanderen stak in schulden en had zijn herberg moeten sluiten. Doch hij kwam er weer bovenop, hing zijn bord met Pierlala weer uit als vroeger en schreef er onder:

Pierlala is wederom verzezen,
hij is van zijn oude kwaal genezen.,
hij verkoopt weer bier en wijn,
iedereen wil bij Piere zijn.⁽¹²⁾

En ten slotte is Pierlala de held geworden van een wijkof herbergkermis te Ursel, zoals D. Verstraete in Biekorf (1962, 315) heeft medegedeeld. Vandaar dat Ursel ook al eens de geboorteparochie van Pierlala genoemd wordt.

Wanneer men daarbij nog bedenkt dat Pierlala zijn naam gegeven heeft aan een kegelspel in het Land van Waas (Joos 53) en dat hij ook het rijk van de kinderprent heeft betreden,⁽¹³⁾ dan is er veel kans dat hij, die met zijn liederen nu definitief in de kist ligt, eensdaags in een volkskundige monografie zal verrijzen.

A. VIAENE

Keisters maken

Een van de typische bedrijvigheden die, te Nieuwpoort, met het uitbreken van de eerste wereldoorlog uitgestorven is, was het vervaardigen van ‘keisters’ als huisbedrijf. Keisters waren speciale touwtjes die men gebruikte om hoekje te zetten op 't strand, voor het vangen van kust-tongvis.

Hiertoe gebruikte men een rechtopstaande bak, in de vorm van een Westminsterklok. Bovenaan bevond zich een ‘wrange’ (zwengel) waaraan garen werd vastgemaakt. Het ganse proces bestond slechts in het draaien van stevige koorden, van hoogstens een tweetal meter lengte, waaraan een haakje werd bevestigd.

In die tijd werkten bij Carbonez (producent van visgerief) verscheidene Bretoenen die netten breiden voor het haringseizoen in het Hoge Noorden. Deze vreemdelingen logeerden allemaal in ‘t Zwaantje’ (Langestraat; nu Café du Commerce) bij Liza Bussche.

JACQUES BEUN

(12) Van Lennep - Ter Gouw, *De uithangteekens I 330* (Amsterdam 1868.)

(13) M. De Meyer, *De Volks- en Kinderprent in de Nederlanden 482* (Antwerpen 1962).